

Les alternatives dels plans d'innovació educativa a la integració de l'alumnat estranger

Luis Vidaña

RESUM

La realitat del sistema educatiu de les Illes Balears, caracteritzat per presentar una gran diversitat de l'alumnat per nacionalitats, fa que les mesures relatives a la seva integració siguin prioritàries, tant per a l'administració educativa com per als centres educatius.

Les dades estadístiques mostren clarament l'evolució positiva del nombre d'alumnes estrangers matriculats al sistema educatiu balear i la forta presència en nivells baixos, com a conseqüència de la dinàmica demogràfica i de les pautes de natalitat de moltes famílies estrangeres residents a la CAIB.

En aquest context, els plans d'innovació pedagògica (PIP) poden ajudar a donar resposta a la integració intercultural, social i acadèmica de l'alumnat.

RESUMEN

La realidad del sistema educativo de las Islas Baleares, caracterizado por presentar una gran diversidad del alumnado por nacionalidades, hace que las medidas relativas a su integración sean prioritarias, tanto por parte de la administración educativa como por los centros.

Los datos estadísticos muestran claramente la evolución positiva del número de alumnos extranjeros en el sistema educativo balear y la fuerte presencia en los niveles bajos, como consecuencia de la dinámica demográfica y de las pautas de natalidad de muchas familias extranjeras residentes en la CAIB.

En este contexto, los Planes de Innovación Educativa (PIP) pueden ayudar a dar respuesta a la integración intercultural, social y académica del alumnado.

I. DADES QUANTITATIVES DE L'ALUMNAT ESTRANGER**I.1. El context demogràfic**

La demografia de les Illes Balears, pròpia de les àrees desenvolupades del planeta, s'hauria de caracteritzar per un estancament i inclús per un creixement negatiu de la població; no obstant això, hi ha una sèrie de factors correctors vinculats amb la immigració que fan que la seva dinàmica demogràfica sigui positiva.

L'arribada de població peninsular durant les dècades dels anys 1960 i 1970, generalment persones joves, que generaren l'anomenat *baby boom*, i la forta immigració estrangera, iniciada a partir de la dècada de 1990 i només alentida durant la crisi econòmica (2009-...), són els factors explicatius bàsics de l'augment constant de la població resident a les Illes Balears. L'any 1996 la població balear era de 760.379 habitants i no s'aturà de créixer fins a l'any 2012 que arriba a 1.115.999 residents a les Illes, per tant, l'increment ha estat del 68,14 %.

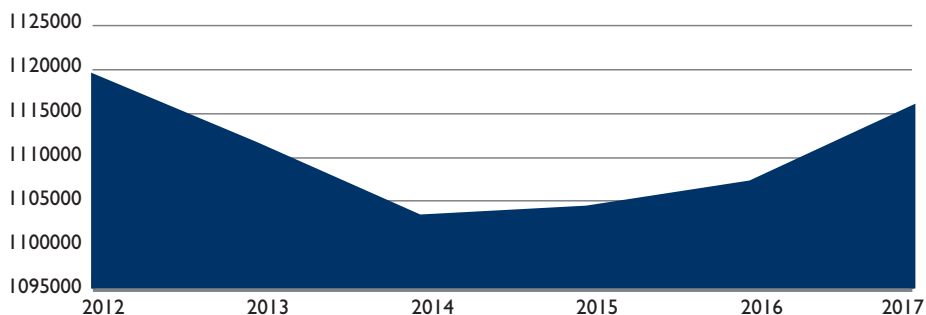
Les dades d'actualització del padró d'habitants (INE) amb data 1 de gener de 2017 indiquen que la població d'Espanya era de 46.549.045 habitants dels quals 4.464.997 són de nacionalitat estrangera, fet que suposa el 9,59 %. A la comunitat de les Illes Balears, la població amb aquesta data era d'1.115.999 d'habitants dels quals 188.896 són de nacionalitat estrangera, per tant, el 16,92 %.

QUADRE I. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES ILLES BALEARS (2012-2017)

Any	Població	% d'increment
2012	1.119.439	
2013	1.111.674	-7765
2014	1.103.442	-8232
2015	1.104.479	1037
2016	1.107.220	2741
2017	1.115.999	8779

Font: INE

GRÀFIC I: Evolució de la població de les Illes Balears (2012-2017)

Font: Vidaña, 2018

Com s'observa al quadre I i al gràfic I, la població balear creix fins a l'any 2012, moment en el qual es deixen sentir els efectes de la crisi econòmica que s'inicià l'any 2008. Els anys 2013 i 2014 la població de les Illes davalla, a conseqüència del retorn de població immigrada i de l'emigració de població jove balear a altres països a la recerca de feina. A partir de l'any 2015 la població balear torna a augmentar fins a arribar a xifres anuals semblants a les prèvies a la crisi (8.779 nous residents a les Illes Balears el mes de gener de 2017).

Un aspecte interessant de la demografia de les Illes és el rejueniment de la població. Segons l'Observatori de la Joventut d'Espanya, el gener de 2017 el 37,8 % de la població de les Illes Balears té menys de 29 anys; i, per altra banda, en la franja de població jove (0-18 anys) hi ha el 16,4 % de la població, amb un total de 181.434 habitants.

I.2. La població escolar de les Illes Balears al sistema educatiu de nivells no universitaris

El creixement de la població de les Illes respon, bàsicament, a la forma immigració procedent de l'exterior (podem recordar el famós *baby boom* dels anys 1970) i més del 60 % d'augment dels residents a les Illes des de l'any 1996 fins al moment actual.

I.2.1. Alumnat de les Illes Balears, per nivells educatius i nacionalitat

Aquest fenomen explica la presència al sistema educatiu de les Illes Balears del 14,70 % de l'alumnat de nacionalitat estrangera, com s'observa al quadre 2. D'un total de 191.706 alumnes, de nivells educatius no universitaris, 163.527 són espanyols i 28.179, estrangers.

QUADRE 2. MATRÍCULA DE L'ALUMNAT DE LES ILLES BALEARS PER NIVELLS EDUCATIUS. CURS 2017-2018

Nivell	Matriculats	Espanyols	Estrangers	% estrangers
1r EI	216	208	8	3,70
2n EI	1.000	930	70	7,00
3r EI	1.178	1.074	104	8,83
4t EI	9.950	8.356	1.594	16,02
5è EI	9.976	8.354	1.622	16,26
6è EI	10.480	8.691	1.789	17,07
1r EP	10.908	9.094	1.814	16,63
2n EP	11.420	9.447	1.973	17,28
3r EP	11.419	9.533	1.886	16,52
4t EP	11.745	10.114	1.631	13,89
5è EP	11.370	9.821	1.549	13,62
6è EP	11.178	9.678	1.500	13,42
1r ESO	11.860	10.349	1.511	12,74
2n ESO	11.630	10.120	1.510	12,98
3r ESO	10.552	9.174	1.378	13,06
4t ESO	9.350	8.162	1.188	12,71
1r Batx.	6.887	6.214	673	9,77
2n Batx.	6.099	5.631	468	7,67
GM	7.403	6.645	758	10,24
GS	5.871	5.455	416	7,09
FPB	1.984	1.586	398	20,06
Arts plàst. i disseny	314	278	36	11,46
E. idiomes	866	356	510	58,89
ESPA	2.800	2.283	517	18,46

Nivell	Matriculats	Espanyols	Estrangers	% estrangers
EOI	7.126	6.379	747	10,48
Música	158	149	9	5,70
Mòduls	7.535	5.030	2.505	33,24
Ens. esportius	431	416	15	3,48
Total	191.706	163.527	28.179	14,70

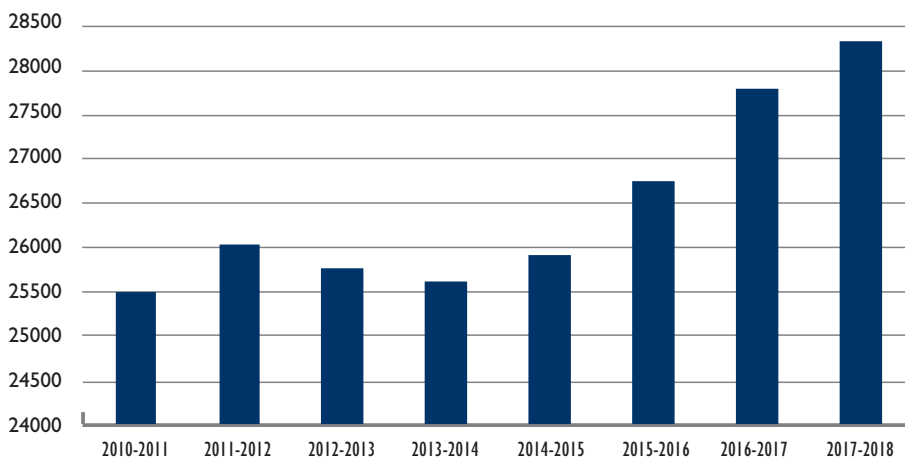
Font: Gestib

De l'observació del quadre 2, es pot veure el percentatge tan elevat d'alumnat estranger als nivells d'ensenyament obligatori (al 2n cicle d'educació infantil i a primària, seguit dels nivells d'ESO) i també a altres àmbits com la formació professional bàsica i l'educació especial.

1.2.2. Evolució anual de l'alumnat estranger

Fins a arribar a la situació actual, convé tenir una perspectiva de l'evolució de l'alumnat estranger al sistema educatiu de les Illes Balears durant els darrers 8 cursos escolars (Gràfic 2 i Quadre 3). S'observa una discontinuïtat evolutiva durant els anys 2012 a 2015 i, a partir de la recuperació econòmica, una tendència ascendent del citat alumnat.

Gràfic 2: Evolució de l'alumnat estranger a les Illes Balears durant el període 2010 a 2017

Font: Vidaña, 2018

**QUADRE 3. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS
DURANT EL PERÍODE 2010 A 2017**

Curs	Alumnat estranger
2010-2011	25.482
2011-2012	25.997
2012-2013	25.752
2013-2014	25.595
2014-2015	25.893
2015-2016	26.702
2016-2017	27.735
2017-2018	28.179

Font: Gestib

1.2.3 Alumnat estranger de les Illes Balears per nacionalitats més representatives i tipus de centres

El quadre 4 presenta la informació sobre les 14 nacionalitats estrangeres amb més volum d'alumnat als centres educatius de les Illes, amb 21.306 alumnes que representen el 75,41 % del total. Destaca clarament l'alumnat procedent del Marroc, que representa el 26,8 %.

També cal fer constar que nacionalitats de tots els continents del món es troben presents a les aules de les Illes Balears.

**QUADRE 4. ALUMNAT ESTRANGER DE LES ILLES BALEARS PER NACIONALITATS MÉS REPRESENTATIVES I
TIPUS DE CENTRES. CURS 2017-2018**

Nacionalitats	Alumnat	% estranger	Públics	Concertats i privats	% públics	% concertats
Marroc	7.571	26,8	6.520	1.051	86,12	13,88
Altres	6.946	24,59	5.768	1.178	83,04	16,96
Itàlia	1.864	6,6	1.457	407	78,17	21,83
Romania	1.811	6,41	1.518	293	83,82	16,18
Alemanya	1.520	5,38	1.229	291	80,86	19,14
Regne Unit	1.296	4,59	1.136	160	87,65	12,35
Equador	1.010	3,57	799	211	79,11	20,89
Xina	1.010	3,57	637	373	63,07	36,93
Colòmbia	1.004	3,55	804	200	80,08	19,92
Bulgària	997	3,53	750	247	75,23	24,77
Argentina	870	3,08	723	147	83,10	16,90

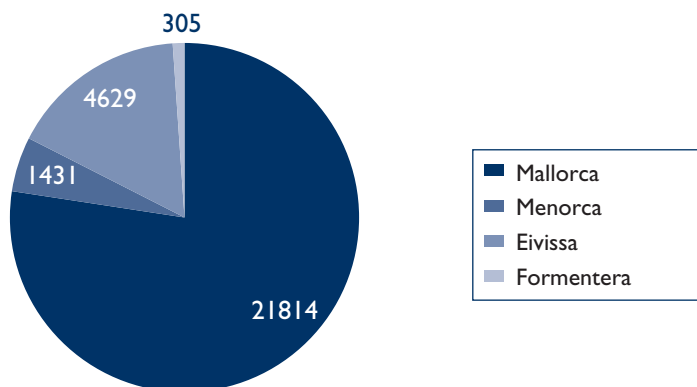
Nacionalitats	Alumnat	% estranger	Públics	Concertats i privats	% públics	% concertats
Bolívia	742	2,63	557	185	75,07	24,93
Brasil	556	1,97	463	93	83,27	16,73
Senegal	541	1,91	489	52	90,39	9,61
Nigèria	514	1,82	426	88	82,88	17,12

Font: Gestib

I.2.4. Distribució de l'alumnat estranger, per Illes

La distribució de l'alumnat estranger per Illes respon a l'equilibri existent en relació amb el volum d'alumnat de cadascuna. Mallorca amb 21.814 alumnes té el 77,41 % de l'alumnat estranger; Eivissa amb 4.629 alumnes té el 16,4 %; Menorca amb 1.431 alumnes estranger té el 5,07 % i, en darrer lloc, Formentera amb 305 alumnes estrangers representa l'1,08 %.

GRÀFIC 3: DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ILLES. CURS 2017-2018

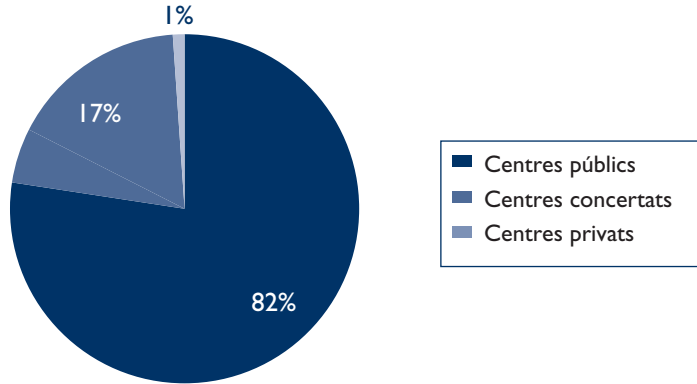
Font: Vidaña, 2018

I.2.5. Matrícula de l'alumnat estranger per tipologia de centres. Curs 2017-2018

La distribució desequilibrada de l'alumnat estranger a la doble xarxa de centres educatius de les Illes (públics i concertats/privats) és una constant al llarg dels 14 cursos escolars que s'han registrat a l'Anuari.

Les dades del present curs mostren la següent distribució de la matrícula de l'alumnat estranger: dels 28.179 alumnes estrangers, 23.214 alumnes (82 %) es troben matriculats en centres públics; 4.661 alumnes (17 %) en centres concertats i, a l'últim, 304 alumnes (1 %) en centres privats.

GRÀFIC 4: MATRÍCULA DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER TIPOLOGIA DE CENTRES. CURS 2017-2018

Font: Vidaña, 2018

1.2.6. Alumnat estranger per sexes

Al llarg del curs 2017-2018 es manté l'equilibri en la distribució de l'alumnat per sexes. Dels 28.179 alumnes estrangers, 14.334 (50,87 %) són homes i 13.938 (49,13 %) són dones.

2. ANÀLISI DE L'ACTUACIÓ DELS CENTRES AMB PLANS D'INNOVACIÓ EDUCATIVA EN RELACIÓ AMB LA INTEGRACIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER

2.1. Aspectes introductoris

Els tres darrers cursos acadèmics s'ha implementat a la comunitat autònoma de les Illes Balears la incorporació de centres educatius, tant d'educació infantil i primària, com d'ESO, a la proposta de l'administració educativa en relació amb la innovació pedagògica.

S'han fet tres convocatòries i els centres que actualment participen en els plans d'innovació educativa, corresponents a les dues primeres, són els següents:

Relació de centres 2016-2018:

1. CEIP BADIES	7. CEIP MESTRE GUILLEM GALMÉS
2. CEIP ELS MOLINS	8. CEIP NOSTRA SRA. DE ROBINES
3. CEIP ES PUIG	9. CEIP PINTOR JOAN MIRÓ
4. CEIP LLEVANT	10. CEIP PONENT
5. CEIP MARGALIDA FLORIT	11. CEIP PUIG DE NA FÀTIMA
6. CEIP MARIA LLUÏSA SERRA	12. CEIP RODAMILANS

continua

13. CEIP ROSA DELS VENTS	22. IES. BINISSALEM
14. CEIP SANT CARLES	23. IES. EMILI DARDER
15. CEIP SANT MIQUEL	24. IES. JÚNIPER SERRA
16. CEIP SON FERRER	25. IES PAU CASESNOVES
17. CEIP SON JUNY	26. IES PORTO CRISTO
18. CEIP SON SERRA	27. IES SA BLANCA DONA
19. CEIP TALAIOT	28. IES STA. MARIA
20. CEIP MARIA ANTÒNIA SALVÀ	29. IES XARC
21. IES ANTONI MAURA	30. IES CAPDEPERA

Relació de centres 2017-2019:

1. CEIP JÚNIPER SERRA	7. CEIP GABRIEL VALLSECA
2. CEIP CAN MISSES EIVISSA	8. CEIP SA MARINA DE LLUCMAJOR
3. CEIP MESTRE GUILLEMET	9. IES PUIG DE SA FONT
4. CEIP GUILLEM BALLESTER CERDÓ	10. IES PORRERES
5. CEIP BINISSALEM	11. IES JOSEP SUREDA I BLANES
6. CEIP GUILLEM FRONTERA I PASQUAL	12. IES MARRATXÍ

La participació als plans d'innovació pedagògica per a la millora educativa del centre implica partir de l'anàlisi de les necessitats detectades pel centre educatiu i definir uns objectius de millora i les estratègies d'actuacions necessàries per aconseguir-los.

El pla es formalitza per mitjà d'un acord de col·laboració entre el centre educatiu i la Conselleria d'Educació i Universitat, amb l'assumpció de compromisos per les dues parts.

La posada en marxa del pla es converteix en una oportunitat perquè els centres posin en pràctica les actuacions necessàries per:

- Millorar l'aprenentatge dels alumnes en termes de desenvolupament de totes les competències, especialment, les fonamentals per aprendre a ser, aprendre a fer, aprendre a conviure i aprendre a aprendre.
- Reorganitzar la feina en equip i cooperativa dels professors.
- Promoure la participació de tota la comunitat educativa, especialment de les famílies.
- Obrir-se a l'entorn a través de projectes i col·laboracions amb altres centres educatius i entitats de la zona (serveis socials, centre de salut, associacions, etc.).

2.2. Principis generals

El pla d'innovació pedagògica es fonamenta en l'autonomia dels centres per organitzar els seus recursos (humans i econòmics) i adaptar el currículum a la seva realitat.

El paper de l'administració educativa consisteix a donar el suport necessari a aquests processos de canvi i integració de les actuacions de millora.

El pla ha de concretar elements estratègics de millora de la gestió dels centres, de la formació del professorat, de la coordinació dels equips de feina i d'innovació metodològica i de la participació de les famílies en l'aprenentatge dels seus infants.

L'avaluació de la implantació d'aquest canvi estratègic ha d'anar lligada a l'avaluació de l'impacte que té en els resultats acadèmics, en la millora de la convivència i en la reducció de l'absentisme i, en el cas de secundària, de l'abandonament del sistema educatiu, etc.

Els diferents projectes tenen en comú algunes característiques, com per exemple:

- a) Molts ja tenen experiència amb projectes, amb departaments didàctics que funcionen amb aquestes dinàmiques.
- b) Fan incidència i valoren els temes de la convivència i del treball cooperatiu.

S'ha aconseguit l'assignació de professorat d'acord amb les característiques del projecte, a petició dels centres i mitjançant la convocatòria anual de comissions de servei.

2.3. Aportacions de la normativa per afavorir els centres inclusius

La resolució del conseller d'Educació i Universitat que regula anualment la convocatòria del procés de selecció dels projectes presentats pels centres docents per implantar-hi plans d'innovació pedagògica per a la millora educativa mostra en els diferents apartats criteris que permeten incorporar aspectes fonamentals per al treball de la diversitat de l'alumnat.

La convocatòria diu explícitament que la participació en aquests projectes és una oportunitat per millorar les següents competències de l'alumnat, enunciades per l'Informe Delors (1996): aprendre a ser, aprendre a fer, aprendre a convida i aprendre a aprendre. De fet, diferents centres participants incorporen al seu projecte de forma explícita aquest compromís (IES sa Blanca Dona, CEIP Llevant...).

I també aporta dues idees bàsiques per a la integració intercultural de l'alumnat: la participació real de les famílies als centres educatius (comunitats professionals d'aprenentatge) i l'obertura dels mateixos a l'entorn, així com a via per optimitzar l'ús dels seus recursos.

Dins els objectius i estratègies que haurien de preveure els plans d'innovació pedagògica es fa referència a la introducció de canvis organitzatius i metodològics que permetin donar resposta a les necessitats educatives des d'una perspectiva inclusiva.

També, la convocatòria dels citats plans apunta que han de fer referència a alguns dels àmbits d'intervenció següents que, amb una aplicació correcta, poden contribuir de forma decidida a la inclusió de l'alumnat estranger.

Podem destacar els següents:

- Pel que fa a l'organització pedagògica: «L'adopció de mesures organitzatives, curriculars i pedagògiques que permetin la interdisciplinarietat i la globalització dels aprenentatges i les competències...».
- La inclusió de tots els alumnes amb l'adopció de diferents mesures.
- La creació d'un clima de convivència positiva entre tots els membres de la comunitat escolar per dotar els alumnes d'eines que millorin la seva autonomia i competència social.
- L'assessorament entre iguals per facilitar la reflexió sobre el procés educatiu i la millora de la qualitat educativa.

També resulten interessants les pautes donades en l'elaboració, execució i avaluació, així com la incorporació del pla d'innovació al projecte educatiu del centre (PEC).

I, per acabar, volem destacar la necessitat de la implicació del professorat en totes les fases del pla, així com en un pla de formació específic. Incorporar en aquesta formació aspectes conceptuals i estratègies metodològiques per al treball de la interculturalitat són fonamentals per a una bona integració a les comunitats educatives.

2.4. Estratègies dels centres PIP per a la inclusió de l'alumnat estranger

Dins aquest apartat de l'article volem analitzar si les propostes, estratègies o pautes d'actuació que figuren als centres amb plans d'innovació pedagògica ofereixen vies per a la inclusió de l'alumnat estranger, bé de forma intencionada o bé a través dels plantejaments generals.

De la lectura dels projectes dels centres participants en els plans d'innovació s'observa que la majoria han incorporat la filosofia i, en ocasions, els diferents aspectes que preveu la convocatòria, fent com a seus els principis i objectius.

En línies generals podem observar unes diferències o pautes en l'estructura i contingut dels plans d'innovació presentat pels IES i pels CEIP.

Estructuralment els projectes dels IES són més amplis i complexos com a reflex de la seva pròpia realitat; no obstant això, pel que fa a la innovació pedagògica es mouen en una línia menys progressista, menys capdavantera, que els corresponents als CEIP.

Els plans d'innovació dels IES pretenen donar resposta a preocupacions i/o problemes com els baixos rendiments acadèmics, l'abandonament escolar, la manca de coordinació del professorat, la necessitat de millorar la implicació de les famílies als IES, respostes pedagògiques a la manca de motivació de l'alumnat amb la implementació del treball per projectes, la globalització de les assignatures en àmbits, etc.

Els CEIP, per la seva banda, presenten uns plans menys voluminosos però més vinculats a les noves tendències de la pedagogia. Tal vegada unes exigències curriculars menys tancades i un professorat més format en qüestions de pedagogia i didàctica contribueixen a aquestes diferències.

El nostre objectiu no és analitzar tots els aspectes dels plans d'innovació que es troben en funcionament sinó que el que ens interessa recollir en aquest apartat de l'article són les propostes dels centres (IES i CEIP) que, des del nostre punt de vista, poden contribuir millor a la integració de l'alumnat estranger al sistema educatiu.

Tal vegada com a crítica inicial i, confirmada amb l'anàlisi que presentem a continuació, no haurien d'ésser aquests centres els que participessin en la convocatòria dels plans d'innovació, ja que la majoria representen propostes avançades dins la preocupació per l'adaptació dels centres a la nova realitat social i a les propostes de la pedagogia per fer front als nous reptes.

Un altre aspecte a millorar, en properes convocatòries, és una distribució més equilibrada dels centres en el conjunt de la comunitat autònoma, a Eivissa (2) a Menorca (1) i la resta a Mallorca (27).

Per estructurar les propostes a analitzar, destacarem les següents:

2.4.1. La localització dels centres PIP en municipis amb un percentatge elevat d'alumnat estranger

La distribució de l'alumnat estranger en els diferents municipis de les Illes Balears és un fet generalitzat, amb certes diferències percentuals. Això vol dir que l'atenció a la diversitat és un dels eixos fonamentals dels diferents projectes presentats, amb una sensibilització especial per part d'aquests centres educatius que presenten un percentatge molt elevat d'alumnat estranger. Podem destacar municipis com Calvià, Eivissa, Inca, Lloseta, Manacor, Palma, etc., com els nuclis on es localitzen molts dels actuals centres educatius amb projectes d'innovació.

2.4.2. La creació de centres inclusius

2.4.2.1. Els centres d'educació infantil i primària (CEIP)

La pràctica totalitat de centres participants als plans d'innovació, sobretot CEIP, opten per implantar pràctiques educatives innovadores per millorar les competències de tots els alumnes. Per tant,

moltes de les propostes que presenten de treball cooperatiu, d'incorporar els projectes, del treball de l'educació emocional, de la interdisciplinarietat i la globalització, de la formació permanent del professorat, etc., impliquen l'aposta per una escola inclusiva.

Seguidament recollim els plantejaments de molts dels CEIP que considerem que responen a una estratègia encertada en la línia de la inclusió i, per tant, de la interculturalitat.

El CEIP Ponent (Inca) treballa la inclusió de l'alumnat a través de les parelles educatives i amb la potenciació de la participació de les famílies al centre en els diferents tallers que duen a terme durant l'horabaixa. És un bon exemple del treball de la conciliació de la vida familiar i laboral amb els diferents serveis que ofereix (escola matinerana, menjador escolar i les activitats extraescolars...), a més de la implicació a festes, celebracions, etc.

El CEIP Son Ferrer (Calvià) defensa l'escola inclusiva i opta pel disseny d'un model universal que garanteixi l'accés de totes les propostes del centre a la totalitat del seu alumnat, de caire preventiu en lloc de reparador. Per aconseguir-ho propugna diferents mesures: l'abandonament dels llibres de text com a eix vertebrador de les activitats d'ensenyament aprenentatge; l'adequació dels espais del centre com a espais d'aprenentatge; la flexibilitat horària; l'aprenentatge significatiu; la creació de classes germanes al mateix centre; la creació de grups interactius (famílies, professorat, alumnes) i, a l'últim, tota una sèrie de mesures d'acollida per als nous alumnes.

El CEIP Son Serra (Palma) presenta la particularitat d'ésser un centre integrat de música que defensa una escola inclusiva, tant en l'organització com en la gestió, per ajudar els alumnes a formar-se com a ciutadans. Defensa l'acceptació de les diferències individuals i l'obertura a l'entorn i a altres institucions. També defensen la implicació i la participació de les famílies a través de tallers, audicions, el cor d'adults, etc.

Un altre aspecte comú a molts centres d'innovació és el treball per projectes, grups cooperatius, desdoblaments per treballar les competències, el treball per racons i ambients, etc.

El CEIP Joan Miró (Palma), situat al barri del polígon de Llevant, amb una forta presència de població estrangera i d'origen peninsular, es troba molt vinculat a donar resposta a la diversitat i a construir un centre prototípic d'escola inclusiva.

Precisament aquesta preocupació per la millora constant, per l'avaluació i la reflexió sobre la pràctica diària els ha motivat a participar en la convocatòria d'aquests plans. La seva proposta d'educar en comunitat ha estat la resposta a la complexitat del seu entorn i del seu alumnat. Bàsicament la frase que defineix el CEIP Joan Miró és «Educar en comunitat» amb la participació de grups interactius (famílies, mestres i voluntaris).

El CEIP Talaiot (s'Illot - Son Servera) forma part de la Xarxa d'Escoles Públiques per a la Renovació Pedagògica. El seu projecte insisteix en diferents aspectes com la necessitat de coordinar el pas de primària a secundària per evitar el xoc que se sol produir entre etapes educatives i la seva repercussió als resultats acadèmics. Aquest centre coincideix amb els plantejaments del treball per competències, sobretot la d'aprendre a aprendre, així com la implicació del nou professorat amb el

treball del centre. No obstant això, la frase que sintetitza un aspecte en el qual fan més incidència és: «Deixar l'aprenentatge per obligació i adoptar l'aprenentatge per emoció».

El text següent del seu projecte sintetitza la idea bàsica del que volen aconseguir:

«Desitgen una educació que els permeti tenir un coneixement de si mateixos, de la seva vàlua personal, de les seves emocions, de les seves habilitats com també d'un desenvolupament integral i de totes els seves dimensions com a persones: cognitives, físiques, emocionals, expressives, socials, des d'un enfocament global i no fragmentat.»

A través de l'associació INNOVA TALAIOT (pares, professors, alumnes) duen a terme tot tipus d'iniciatives que ajuden a la inclusió (organització de conferències sobre temes educatius, cursos de formació per a mestres i famílies, etc.). Per altra banda, la feina per ambients afavoreix les metodologies actives i participatives.

El CEIP Son Juny (Sant Joan) també es troba integrat en la Xarxa d'Escoles Públiques per a la Renovació Pedagògica. A més forma part de la Xarxa de Centres Solidaris promoguda pel Fons Mallorquí de Solidaritat, fet que ha possibilitat el seu agermanament amb un centre educatiu de Nicaragua. La inclusió no només s'ha de plantejar en clau interna sinó en la filosofia de formar part d'un món global amb uns principis i valors comuns.

Son Juny comparteix els aspectes bàsics dels centres anteriors quant a la preocupació per la innovació i la millora contínua. Tanmateix, en podem destacar dos aspectes:

- a) El paper dels voluntaris educatius (en ocasions padrins i padrines) que ajuden a la creació de la comunitat d'aprenentatge. El CEIP Rodamilans també té un projecte de «padrins lectors».
- b) La utilització dels ambients per treballar la diversitat amb un concepte inclusiu.

En darrer lloc, fan una citació de Confuci molt encertada perquè implica el treball de les competències i l'escola activa: «M'ho van explicar i ho vaig oblidar. Ho vaig veure i no vaig entendre. Ho vaig fer i ho vaig aprendre».

En la línia de la citació anterior hi ha una expressió al projecte del CEIP Rosa dels Vents que troben que sintetitza molt bé la seva filosofia: la idea d'«escola activa i participativa».

El CEIP Rodamilans (Sineu) també aporta una frase que sintetitza molt bé el que implica l'escola inclusiva i l'atenció a la diversitat: «considerar la diferència com una qualitat i no un factor discriminant». Aquesta comunitat educativa considera que són necessàries les estratègies metodològiques per donar resposta a tots els alumnes i, a partir d'aquest concepte, dur endavant propostes organitzatives i metodològiques al seu projecte educatiu.

El CEIP Puig de na Fàtima (Puigpunyent) manifesta que per aconseguir una educació inclusiva, globalitzadora i contextualitzada, en què cada alumne pugui treballar de manera coherent les se-

ves necessitats i potencialitats, és necessària una metodologia competencial, de treball per àmbits d'aprenentatge, projectes i pràctiques restauratives. Aquest centre ha esdevingut un model pel que fa al treball per ambients per a les tres comunitats d'alumnes que constitueixen el centre: els petits, els mitjans i els grans. També el treball per cercles restauratius, per obrir i tancar la sessió diària de feina a l'escola és una bona proposta per treballar la inclusió i la cohesió del grup, crear consciència del sentit de pertinença i de vincles. A l'escola, el cercle restauratiu és una metodologia que vol posar l'accent en la comunitat, en la reconstrucció de relacions, en la responsabilitat i en la confiança.

El CEIP Guillem Galmés (Sant Llorenç des Cardassar) també treballa per ambients, a través dels quals es pot treballar la diversitat de l'alumnat en relació amb les nacionalitats, les rutes de transport, la interculturalitat, etc. Podem citar, per exemple: «L'agència de viatges», «L'Aula cultural».

El CEIP Llevant (Inca), amb un 70 % d'alumnat estranger, del qual el 56 % són d'origen magrebí, també s'enfronta amb un important repte per aconseguir treballar la inclusió entre tota la seva comunitat. La resposta del centre ha estat el treball per entorns d'aprenentatge (ambients, tallers i projectes) per millorar la cohesió i les interrelacions de tota la comunitat educativa. En aquest sentit el que anomenen projecte «Cordó família i escola» és molt interessant. Per argumentar la necessitat de relacions entre comunitat educativa i entorn citen un proverbi africà que ha esdevingut un clàssic: «per educar un nin fa falta tota una tribu».

El CEIP Es Puig (Lloseta) també forma part de la Xarxa d'Escoles de Renovació Pedagògica i també del Grup Investigació Primera Infància (GIPI, UIB). El seu treball per ambients adaptat a l'educació infantil i diferenciant entre el 1r i el 2n cicle de primària, en funció de la psicologia evolutiva de l'alumnat, és molt correcte.

Ens ha agradat molt la següent citació de la pedagoga austríaca Emmi Pikler: «Tractar d'ensenyar a un infant allò que és capaç d'aprendre per ell mateix no és tan sols inútil, sinó també perjudicial».

El CEIP Badies (Llucmajor) afirma que «l'única manera de fer possible aules inclusives, en les quals puguin aprendre junts tots els alumnes encara que siguin molt diferents, és estructurant-hi l'aprenentatge de forma cooperativa». Un dels eixos del seu pla és concebre el centre com una escola inclusiva, per tant, entendre la diversitat com una font d'enriquiment dins la comunitat educativa.

El CEIP M. Lluïsa Serra (Maó) comparteix la majoria d'aspectes dels centres anteriors i per destacar una idea volen que sigui la necessitat dels acords de centre innegociables per treballar les dinàmiques de cohesió, el treball docent enfocat cap a la innovació i la investigació educativa. Per citar una de les seves activitats per poden ajudar a entendre els trets comuns dels humans volen destacar les lectures de contes en diferents idiomes i de diferents països.

El CEIP Margalida Florit (Ciutadella) reflexiona, en el pla d'innovació, sobre el tipus d'escola que volem ésser i els canvis necessaris que implica. Tenen clar que han de deixar de parcel·lar els horaris en àrees d'aprenentatge i pensar en el grup aula com un espai i un temps en què es viuen històries pròpies del grup. Per això cal utilitzar materials d'aprenentatge diversos i variats, no llibres de text. I també reflexionen sobre el paper del professorat com a guia que acompanya en el procés d'ensenyament-aprenentatge tots i cada un dels alumnes.

Es proposen fer una escola transparent (augmentar la participació de les famílies i del barri en la vida del centre) i crear espais i temps per als mestres per compartir, dialogar, xerrar i discutir temes pedagògics.

2.4.2.2. Instituts d'ensenyament secundari (IES)

Les propostes d'organització i de feina que duen a terme els IES difereixen substancialment de les fetes pels CEIP, dins el plantejament que ens interessa del treball inclusiu i intercultural.

L'organització i estructura de funcionament dificulta la flexibilitat en l'adopció de mesures de caire pedagògic com succeeix a nivells inferiors, a més que la pròpia predisposició dels claustrs i el xoc amb la normativa actual solen ésser arguments de pes per dificultar qualsevol canvi significatiu en els instituts d'ensenyament secundari.

La complexitat i la problemàtica de la diversitat de l'alumnat a molts IES de Balears genera dinàmiques innovadores com s'observa a la proposta dels centres que analitzem a continuació.

L'IES Antoni Maura (Palma), amb un percentatge molt elevat de població estrangera, presenta un projecte en el qual, una vegada detectades una sèrie de necessitats com una resposta a l'elevat absentisme, la millora de la convivència, el baix rendiment acadèmic, la formació del professorat, la participació de les famílies, l'atenció a la diversitat (alumnat NESE), promou un canvi metodològic i organitzatiu en la línia del treball per projectes i la feina cooperativa.

Altres aportacions importants del citat IES ha estat el seu paper dinamitzador de la introducció d'aquestes noves formes de treball i la difusió a altres IES de les illes. Com succeeix a primària, la creació d'una xarxa de centres amb objectius comuns és necessària per avançar amb major seguretat i garanties d'èxit.

L'IES Capdepera, a partir de la constatació de la diversitat del seu alumnat, dels baixos rendiments acadèmics, del nivell de repetició, etc., arriba a la conclusió de la necessitat de rompre amb determinades inèrcies mitjançant la incorporació de noves estratègies que poden contribuir a treballar la inclusió de tots els membres de la comunitat educativa.

L'IES Xarc (Santa Eulària del Riu) al seu projecte fa referència a dues iniciatives que els han ajudat a incorporar-se a la millora constant. Una ha estat la realització del seminari de formació en centres «Treball cooperatiu a l'IES Xarc» i, l'altra, la certificació com a Centre de qualitat. A més, la constatació de la necessitat de combatre una taxa molt negativa d'ideoneïtat, la repetició i l'abandonament escolar sobretot a l'1r cicle de l'ESO els du a incorporar-se a la utilització de noves metodologies pel treball per competències, a través de la cooperació i l'organització de les matèries per àmbits.

L'IES Santa Maria (Santa Maria del Camí), dins la nostra anàlisi per destacar aspectes que poden contribuir a la millora de la inclusió, aporta una eina molt interessant com és l'elaboració d'un DAFO per explicitar les seves debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats. A partir d'això, propugnen una organització que afavoreixi:

- a. La innovació metodològica: treball per competències, aprenentatge cooperatiu, participació activa de l'alumnat.
- b. Mesures organitzatives, curriculars i pedagògiques: foment de la interculturalitat, atenció a l'escola inclusiva, lideratge compartit...
- c. Creació d'un clima de convivència positiu: major implicació de la família, treball de l'educació emocional...
- d. Pla de formació docent del centre.

L'IES Porto Cristo (Manacor) també forma part de la Xarxa d'Instituts Connectats pel Canvi (ICC), juntament amb l'IES Antoni Maura, l'IES Pau Casesnoves. També s'ha incorporat a la línia pedagògica que avança en el treball cooperatiu, el treball en projectes, en la transversalitat, el sistema de treball i d'avaluació de les competències bàsiques i en la millora de l'atenció a la diversitat. Un dels seus projectes és l'anomenat «Jo, tu, nosaltres», que evidencia la preocupació del centre pel seu caràcter inclusiu.

L'IES Pau Casesnoves (Inca) també forma part de la Xarxa d'IES Connectats pel Canvi. La realitat de la pluralitat del seu alumnat, amb un 51 % d'alumnat NESE, amb els seus efectes en la promoció, repetició i taxa d'idoneïtat motiven la necessitat d'intervenir en la línia de treball per competències, mesures organitzatives, curriculars i pedagògiques en la línia de la convocatòria dels plans d'innovació.

L'IES sa Blanca Dona (Eivissa) també forma part de la xarxa balear de centres que treballen per projectes. Defensa al seu projecte el treball cooperatiu i col·laboratiu, així com la participació de la comunitat educativa. Dins la seva oferta d'activitat presenten l'anomenat «Teatre Fòrum», que pot esdevenir una eina molt potent en la línia de l'IES inclusiu.

L'IES Binissalem parteix d'un diagnòstic de la situació poc encoratjador a 1r i 2n d'ESO tant en idoneïtat com en aprovats. Determinats aspectes del seu projecte van en la línia inclusiva:

- Introduir la innovació pedagògica per a la feina per competències basada en la participació activa dels alumnes (protagonistes dels seus processos d'aprenentatge), mitjançant treball en projectes.
- Mesures organitzatives, curriculars i pedagògiques que permeten la interdisciplinarietat i la globalització dels aprenentatges.
- Crear un clima de convivència positiva al centre, treball cooperatiu, servei de mediació. Creació de vincles positius entre la comunitat educativa.
- Preveure la participació de les famílies en processos avaluadors i educatius, i facilitar la comunicació amb els tutors.

- Preveure la relació i la cooperació del centre amb els serveis educatius, socials i culturals de l'entorn.

L'IES Emili Darder (Palma) també es posiciona com un centre inclusiu, fet que manifesta dins l'argumentari per demanar la participació als plans d'innovació:

La constatació, a través d'enquestes a les famílies, l'alumnat i el professorat, de la demanda d'un procés d'aprenentatge més dinàmic i matinator, on les noves tecnologies tenen un paper més important i les dinàmiques afavoreixin el treball en grups cooperatius de manera que s'aconsegueixin nous valors com la solidaritat, l'empatia, el sentit crític. Valors necessaris per adquirir responsabilitat social.

Per citar alguns dels seus projectes que van en aquesta línia: «Mira qui soc!», «Refugiats de la Terra cerquen planeta a collidor!», «Millorant el nostre barri: quin parc volem?», «I tu, què menges?».

3. CONCLUSIONS

1. La població de les Illes Balears ha crescut un 60 % des de l'any 1996 fins a l'any 2017, en aquesta línia ascendent només trobem 2 anys amb saldo negatiu que es corresponen amb el punt àlgid dels efectes de la crisi econòmica (2013 i 2014).

Les darreres actualitzacions del padró municipal d'habitants de l'INE, corresponents a gener del 2017, mostren un saldo positiu de 8.779 residents a la CAIB.

2. Atès que la immigració estrangera ha estat un factor clau del creixement de la població de les Illes, a l'article ens interessa l'evolució de l'alumnat denominat «estranger» dins el sistema educatiu de les Illes. De l'anàlisi dels sis darrers cursos acadèmics podem concloure un paral·lelisme amb la dinàmica demogràfica general. Així, el curs 2013-2014 el total d'alumnat estranger al sistema educatiu de les Illes Balears presenta la xifra més baixa amb 25.595 alumnes; el curs actual 2016-2017 recupera i supera el volum d'alumnes estrangers, previ a la crisi, amb 25.893; i, en darrer lloc, les dades del present curs apuntades al nostre estudi mostren un increment important fins a situar-se en 28.179 alumnes.

3. A pesar de la presència d'alumnat estranger de més de 120 nacionalitats, numèricament un total de 14 nacionalitats sumen 21.306 alumnes que representen el 75,61 % del total; destaca l'alumnat marroquí amb 7.571 alumnes que representa el 26,8 % del total d'alumnat estranger de les Illes.

4. Un darrer aspecte quantitatiu que volem destacar és la distribució de l'alumnat estranger per tipologia de centres educatius que es manté en percentatges semblants als cursos anteriors (als centres públics n'hi ha un 82 %, als centres concertats la seva matrícula representa el 17 % i, a l'últim, als privats l'1 %). No obstant això, s'observen aspectes curiosos com la major i/o menor presència de determinades nacionalitats estrangeres. Per exemple, els 7.571 alumnes d'origen marroquí (en centres públics hi ha el 86,12 % del total i en els concertats el 13,88 %); en la mateixa línia es troben

els 541 alumnes procedents de Senegal (en centres públics hi ha el 90,39 % i en els concertats el 9,61 %) i, per contra, els 1.010 alumnes de nacionalitat xinesa (en centres públics hi ha el 63,07 % i en els concertats, el 36,93 %) i l'alumnat búlgar (en centres públics hi ha el 75,23 % i en els concertats, el 24,77 %).

5. En conjunt, tant els CEIP com els IES presenten als seus plans d'innovació propostes organitzatives, metodològiques i didàctiques que poden contribuir clarament a la integració intercultural de les seves comunitats educatives, sobretot aquells centres que presenten un percentatge més elevat d'alumnat estranger a la seva matrícula. Una altra matisació radica en el fet que els projectes dels IES són més amplis i complexos com a reflex de la seva pròpia realitat. No obstant això, pel que fa a la innovació pedagògica es mouen en una línia menys progressista, menys capdavantera, que els corresponents als CEIP.

6. Una altra idea que es repeteix, als plans d'innovació, amb diferents propostes, és l'obertura del centre a l'entorn, a les famílies o la realitat social, etc. creant comunitats educatives. Molts dels centres PIP també formen part de xarxes per a la millora educativa (Xarxa d'Escoles de Renovació Pedagògica; Grup Investigació Primera Infància (UIB); Xarxa de Centres Solidaris promogut pel Fons Mallorquí; Xarxa d'Instituts Connectats pel Canvi (ICC), etc.) que sense cap dubte ajuden a l'intercanvi d'idees i d'experiències i poden millorar la seva pràctica educativa diària.

7. La implicació i lideratge del professorat, així com la seva formació contínua, és bàsica per aconseguir dur a la pràctica totes les estratègies que implica una escola o un institut inclusiu. Tots els centres proposen plans de formació del professorat vinculats a la innovació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Cañellas, B. (2017). «Integració? Resultats acadèmics i altres indicadors de l'alumnat estranger». *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya / Universitat de les Illes Balears.

Horno, P. (2004). *Eduquem l'afecte: reflexions per a famílies, professorat i pediatres*. Barcelona: Graó.

Istance, D. (2014). *Debats d'educació: Crear entorn innovadors per millorar l'aprenentatge*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Muntaner, J. J. (2010). «De la integració a la inclusió: un nuevo modelo educativo», A Arnaiz, P.; Hurtado, M. D. i Soto, F. J. (coord.). *25 años de Integración Escolar en España: Tecnología e Inclusión en el ámbito educativo, laboral y comunitario*. Murcia: Consejería de Educación, Formación y Empleo.

Pujolàs, P. (2004). *Aprendre junts alumnes diferents. Els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Vic: Eumo.

Riera, M. A.; Ferrer, M. i Ribas, C. (2014). «La organización del espacio por ambientes de aprendizaje en la Educación Infantil: significados, antecedentes y reflexiones», *Reladei*.

Altres recursos:

- BOIB 54, de 30 d'abril de 2016. Resolució del conseller d'Educació i Universitat, de 22 d'abril de 2016, per la qual es convoca el procés de selecció de centres docents de titularitat pública dependents de la Conselleria d'Educació i Universitat per implantar-hi plans d'innovació pedagògica per a la millora educativa dels centres durant el curs 2016-2017.
- <iaqse.caib.es>
- <www.ine.es>